

Формування готовності студента-психолога до професійної взаємодії з учителем

Лариса ГАПОНЕНКО,

кандидат педагогічних наук, професор кафедри психології та педагогічних технологій

Організація діяльності щодо формування готовності майбутнього психолога до роботи в закладах освіти має багато суттєвих характеристик, які ускладнюються впливом трансформації соціальних, політичних, економічних, культурологічних цінностей. Серед них важливи є психологічний чинник – визначення диференційованих психологічних технологій розвитку готовності студента до роботи в закладах освіти – і педагогічний – розроблення теоретичних положень психодидактики, орієнтованих на збагачення теоретичних знань студента в науково-емпіричному досвіді.

Доцільність упровадження зазначених чинників збігається з вимогами кредитно-модульної системи підготовки фахівців у контексті Болонської декларації, в основі якої – нові філософія освітньої діяльності, принципи організації навчального процесу, типи стосунків між викладачем і студентом, технології опанування знань.

Напрями досліджень у визначеній проблематиці характеризуються активними пошуками шляхів виявлення механізмів інтегрування теоретичних знань студента з практичним досвідом їх упровадження [3; 5; 6]. Відомий погляд щодо формування властивостей майбутнього фахівця завдяки узагальненню, систематизації і закріпленню безпосередньо психічних процесів поступився місцем уявленню про те, що особистість формується під впливом того чи іншого співвідношення видів діяльності, які вона виконує [2; 4; 7] тощо.

Діалогічному спілкуванню присвячено багато фундаментальних праць (О.О. Леонтьєв, Г.В. Дьяков, Т.С. Яценко, І.М. Сергієнко, О.М. Шевченко та ін.). Поглиблений аналіз діалогу подано в концепції активного соціально-психологічного навчання (АСПН) Т.С. Яценко; рефлексивне спілкування як розвиток особистості розглянуто в монографії Л.О. Гапоненко. Російські дослідники доводять положення про основний вплив учителя у взаємодії «психолог-учитель-учень» (І.В. Дубровін, В.А. Маликова, А.К. Маркова, М.І. Плугін, О.Н. Усанов, І.С. Якиманська та ін.). Проблема адаптації молодого фахівця розглядається через правову компетентність, що доповнює зміст готовності студента до діяльності в закладах освіти (С.Ф. Вольська, К.М. Левківський, Ю.Г. Фокін та ін.) Проте систематичних досліджень з підготовки фахівців до професійної взаємодії порівняно мало, і це пояснюється тим, що

у світовій культурі професійної діяльності це питання є відносно новим.

Питання про готовність студента-психолога до професійної взаємодії з учителем залишається актуальним через наявність протиріч у навчально-виховному процесі. Умовно їх можна поділити на такі групи:

1) зростаючий темп оновлення й ускладнення змісту навчальних дисциплін та відставання в адаптації до нових вимог викладачів і студентів;

2) забезпечення навчального процесу науково-методичною літературою, що відбувається із запізненням, та низький рівень готовності студентів до самостійного пошуку інформації;

3) намагання викладачів (мотиваційний компонент) зберегти традиційні стилі організації навчально-виховного процесу, що визначаються зверхністю рольового статусу, репродуктивними методами навчання тощо, та зміна соціально-психологічного образу сучасної молоді, яка протистоїть адміністративному стилю управління майже на несвідомому рівні, бо її життєвий досвід сформував іншу позицію сприйняття інформації тощо.

Отже, мета статті полягає в апробації теоретичної моделі формування готовності студента-психолога до професійної взаємодії з учителем. Передусім необхідно звернутися до визначення теоретико-методологічних засад дослідження в зв'язку з тим, що з кінця ХХ та початку ХХІ століть простежується тенденція ігнорування «академічної науки» в діяльності практичного психолога [1]. Дійшло до відкритої декларації «непотрібності» теорії і самодостатності практики, а у психологічному словнику з'явився термін «схізис» [10], що позначає розрив між науковою і практичною психологією.

Теоретичною передумовою розроблення науково-емпіричної моделі формування готовності студента до професійної взаємодії з учителем є системно-стильова концепція особистості Б.Б. Косова, яка ґрунтується на положенні В.С. Мерліна щодо індивідуального стилю діяльності як співвідношення властивостей особистості й об'єктивних вимог діяльності, але доповнюється суттєвим положенням про те, що йдеться не про окремі види діяльності, а про *життєдіяльність людини в цілому*.

Методологічними принципами є *обережна*, тобто *позитивна психологія* (А.Маслоу, К.Роджерс, В.Франкл, Г.С. Костюк, І.Д. Бех, С.Д. Максименко та ін.) та філософські обґрунтування інноваційної педагогіки (В.К. Буряк, В.М. Мадзігон, О.Я. Савченко та ін.), усвідомлення яких дає змогу створювати дослідно-емпіричну модель згідно з системно-стильовою концепцією особистості майбутнього психолога не переліком рис, а «виміром» умінь і навичок (типів поведінки), які характеризують його в конкретних актах професійної та особистісної життєдіяльності.

Заслужують на увагу теоретичні погляди С.Д. Максименка про *нужду* «як енергетично-інформаційне утворення, що є носієм і чинником соціальної життєвої сили людини» [7]. Готовність студента до професійної взаємодії з учителем розглядається як нескінченний рух накопичення в індивідуальному досвіді пріоритетів *відкритості, моральності, гуманності, професійної компетентності завдяки нужді як вираженню любові до своєї роботи*. Уточнення цієї дефініції потребує звернення уваги на багатогранність ознак готовності, які мають *рефлексивну природу* і стають особистісним надбанням завдяки активній, внутрішньомотивованій практичній діяльності студента в засвоєнні професійної компетентності: а) розуміння природи психіки як саморозвивальної; б) відкритість до нового емпіричного апробування теоретичних знань;

в) вмотивованість на професійний саморозвиток. Схематично це подано на рис. 1.

Модель готовності студента-психолога до професійної взаємодії з учителем характеризується багаторівневістю не тільки особистісних властивостей, а й ситуацій виявлення активності (видів діяльності студента у навчально-виховному процесі). Вона складається з умовно визначених трьох базових блоків:

I. Основою готовності студента (*«енергетично-інформаційним утворенням»*) (за С.Д. Максименком)) є любов до людей, до себе, до професії, до навчання тощо. Любов сприяє формуванню студента як менеджера саморозвитку, оптимальній співпраці з колегами, учнями та їхніми батьками, розвитку внутрішніх потенціалів, створенню оптимістичного клімату в колективі, вирішенню конфліктів.

II. Базова професійна компетентність – це когнітивна (пізнавальна) здатність студента ідентифікувати себе в навчально-виховному процесі як активну особистість, що вміє компетентно застосовувати теоретичні положення сучасної психології у проведенні психодіагностики, психопрофілактики, психоконсультації, психокорекції та психотерапії. Перелік основних видів практичної діяльності сприймається студентом як цільовий компонент, елементи якого використовуються залежно від ситуації. Оволодіння цим компонентом формує студента як менеджера, що спостерігає та опрацьовує інформацію саме для того, аби досягти ефективних результатів планування і професійної взаємодії з учителем. Так він забезпечує психологічний і педагогічний супровід у розвитку учнів.

III. Базова комунікативна компетентність рефлексивного спілкування і технологій взаємодії студента-психолога з учителем – це спеціальні знання та вміння, необхідні для виконання професійної діяльності відповідно до освітніх вимог. Інакше кажучи, це обізнаність, гнучкість, рефлексивність застосування методів, технологій та обладнань, необхідних для виконання конкретного виду роботи. Студент є менеджером-дослідником як в оперуванні комунікативними технологіями, так і в їх упровадженні серед працівників шкільного колективу.

Цей блок відіграє головну роль на перших етапах професійної взаємодії, що характеризується такими показниками: культурно-ціннісним й організаційним визначенням мети, завдань і результатів взаємодії з учителем; мотиваційно-цілісною, предметно-діяльнісною та функціонально-польовою погодженістю індивідуальних дій;

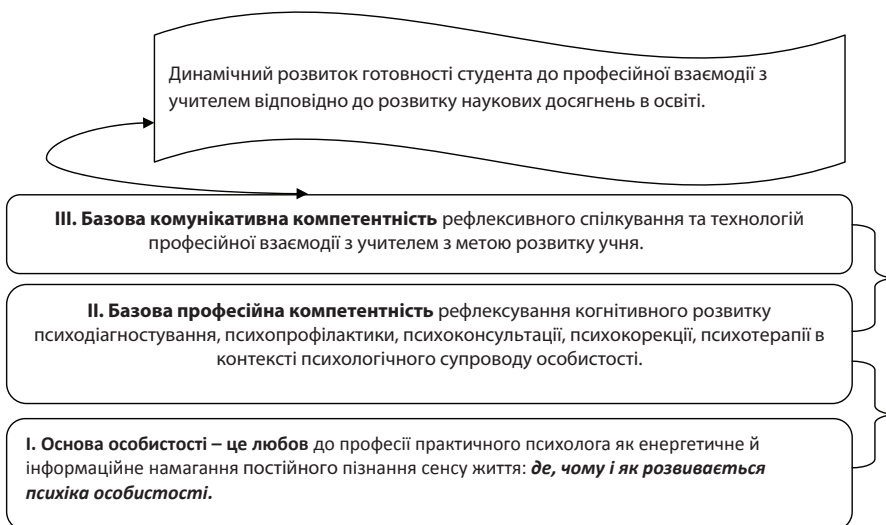

Рис. 1. Трирівнева модель готовності студента-психолога до професійної взаємодії з учителем

Таблиця 1

Навчальні дисципліни, виховні заходи та види науково-методичної роботи студентів у формуванні готовності до професійної взаємодії з учителем (скорочений варіант)

Навчальні дисципліни з розвитку готовності студента до професійної взаємодії з учителем	Виховні заходи з розвитку професійної спрямованості на роботу в закладах освіти	Очікувані результати формування готовності студента до професійної взаємодії	Диференційований підхід до корекції небажаних показників у професійній взаємодії з учителем
«Методологічні та теоретичні проблеми психології», «Сучасні напрями зарубіжної психології», «Сучасні глибинні теорії в психології», «Основи соціальної роботи», «Проективні методи вивчення особистості», «Етика», «Психологія особистості», «Ділове спілкування», «Групова корекція» тощо.	1. Тематичні зустрічі з практичними психологами ЗОШ. Вивчення досвіду роботи з метою розроблення нових технологій організації навчального процесу в школі. 2. Тематичні заходи з розвитку рефлексивного спілкування, з технологій комунікативної взаємодії, вербальної та невербальної культури. 3. Тематичні диспути з підвищення здатності ідентифікувати себе як практичного психолога. 4. Проведення тренінгових занять для абітурієнтів, вчителів ЗОШ тощо.	1. Розвиток любові до професії. 2. Чітке уявлення про головні завдання в роботі шкільного психолога, знання теоретико-методологічних положень сучасної психології, оперування ними на практиці. 2. Оволодіння комунікативними технологіями, створення атмосфери довіри і відкритості, розвиток внутрішньої потреби у професійній діяльності. 3. Збагачення практичного досвіду управління, організації, планування навчально-виховного процесу факультету та ЗОШ.	1. Подолання хаотичного підходу студента до навчальної і виховної роботи. 2. Корекція і подолання формального спілкування та виконання громадських доручень. 3. Подолання егоцентричної спрямованості у взаємодії з адміністрацією, викладачами, студентами, педагогічним колективом школи, учнями, їхніми батьками.
Науково-методична діяльність студентів	Виховні заходи з апробування когнітивних та комунікативних технологій	Мобільність студента щодо встановлення і корекції професійної взаємодії з учителем	Локальні прояви готовності студента до професійної взаємодії з учителем
1. Тематичні дослідження проблем взаємодії практичного психолога з учителем (курсів, магістерські праці, статті, методичні розробки). 2. Підготовка студента до поєднання наукової діяльності з майбутньою роботою.	1. Апробація шляхом публікування матеріалів у студентських науково-методичних збірниках, фахових виданнях; виступи на студентських, міських, районних семінарах та наукових конференціях. 2. Упровадження здобутих знань у процесі проходження виробничої практики та у навчально-виховному процесі.	1. Динамічний розвиток рефлексивного спілкування, когнітивних здібностей, розвиток власного потенціалу, творче сприйняття та розв'язання проблем. 2. Збагачення досвіду проведення заходів: виховних, науково-методичних, навчально-пізнавальних. 3. Збагачення досвіду використання комунікативних умінь у різних ситуаціях.	1. Залучення менш підготовлених студентів до часткового виконання разом із викладачем науково-методичної, навчально-виховної, науково-дослідної роботи. 2. Індивідуальна програма з розвитку вербальної і невербальної культури. 3. Залучення студента до різних заходів з метою посилення активності розвитку внутрішніх потенціалів.

чіткістю перспективності, поточного планування та оцінювання взаємодії у досягненні кінцевого результату; оптимальним для психологічної сумісності розвитком ініціативи і творчості; оволодінням формами і методами колегіального розв'язання поточних проблем і тих, що виникають ситуативно; рефлексивно-смысловим аналізом спільної діяльності.

Отже, зміст готовності розглядається як ієрархічне утворення, що складається з трьох блоків. Ці блоки інтегрально поєднані і систематизовано доповнюють один одного теоретичним та практичним досвідом.

За трирівневою моделлю на базі Криворізького державного педагогічного університету була впроваджена технологія формування готовності студента до професійної взаємодії з учителем з урахуванням принципів психодидактики: будь-яке залучення студента до діяльності охоплює

багаторівневість його особистісних властивостей і багаторівневість ситуацій виявлення та розвитку активності (видів діяльності).

Гіпотетично визначено *цільове, ціннісно-гностичне і комунікативно-технологічне спрямування науково-методичної та виховної інформації, яка є своєрідним «пізнавально-виховним полем», що сприяє взаємозбагаченню студента під час її практичного застосування.* Скорочений варіант процесу формування готовності студента до взаємодії з учителем подано в таблиці (див. табл. 1).

Варто зазначити, що, за результатами емпіричного дослідження, мотиваційний компонент організації навчально-виховного процесу в ЗОШ та у ВНЗ є головним стимулом у розвитку готовності студента до майбутньої діяльності в закладах освіти (62%). Дуже важливим виявився той факт, що застосування ідей гуманізації освітнього простору

в навчально-виховному процесі факультету створює психолого-педагогічний клімат для розвитку конкурентоспроможності щодо роботи в закладах освіти (59%), а також планування спільної діяльності з учителем (58%). Близько 50% студентів визначили значущими вміння вести індивідуальну бесіду з учителями, учнями, адміністрацією школи, і лише 35% студентів звернули увагу на важливість сформованих умінь самоповаги.

Якщо проаналізувати рівень впливу на студентів участі у різних заходах навчально-виховного процесу, то серед них найбільш дієвими є заходи, в яких вихованці ВНЗ можуть застосувати теоретичні знання у навчальних ситуаціях (72%). Далі, з певним відривом, названо заходи, які подаються студентові «в готовому вигляді», – це збори з ініціативи кафедри, деканату, університету. Був зафіксований показник корекції оцінювання особистості не за її характеристикою, а за проявом дієвості організації, управління та поведінки в різноманітних ситуаціях (75%). Позитивним є той факт, що студенти пов'язували свою майбутню діяльність із взаємодією з іншими учасниками навчального процесу для досягнення ефективності власної роботи як практичного психолога.

Отже, запропонована трирівнева модель готовності студента до професійної взаємодії є стрижневою у плануванні й організації навчально-виховного процесу, і гнучкість застосування матеріалів за блоками дає позитивні результати щодо професійної спрямованості студента на роботу в закладах освіти. Вихованці ВНЗ набули певного менеджерського досвіду використання психологічних знань та умінь у взаємодії з учителем.

Література

1. Васильюк Ф.Е. Методологический анализ психологического схизиса // Вопросы психологии. – 1996. – №6. – С. 25–40.
2. Вольская С.Ф., Зайцева А.А. Проблемы формирования правовой грамотности студентов // Вестник МГУ. – 2006. – Т.9. – №4.
3. Гапоненко Л.О. Взаємодія як джерело розвитку особистості // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2006. – Вип.31. – С. 29–37.
4. Гапоненко Л.О. Довіра як основний компонент професійної взаємодії практичного психолога // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: ГНОЗИС-видавництво, 2008. – С. 94–100.
5. Дьяконов Г.В. Психология спілкування. – Кіровоград: КДПУ, 2007. – 225 с.
6. Лунченко Н.В. Роль практичного психолога в духовному оновленні суспільства, 2010//http://rspu.edu.ru/pageloder.php?pagename=/structure/publishing_centre/c...
7. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 260 с.

8. Никандров В.В. Антитренинг, или Контуры нравственных и теоретических основ психологического тренинга. – СПб., 2003.
9. Романенко О.В. Особистість та професійна діяльність практичного психолога: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Харківський національний університет. – Х., 2007. – 182 с.
10. Собаєва О.В. Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.09 / Харківський державний пед. ун-тет ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2001. – 19 с. // <http://disser.com.ua/contents/26903.html>
11. Фомин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология: цели и содержание творчества: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 224 с.
12. Bennet R. European Business. – Edinburg: Pearson Education, 1996. – 320 p.
13. Vlasta V.V. Coping with occupational stress // Mental health care of helpers. – Zagreb, 2002. – P. 41–44.

Анотації

Лариса ГАПОНЕНКО Формування готовності студента-психолога до професійної взаємодії з учителем

У статті розглянуто трирівневу теоретичну модель формування готовності студента-психолога до професійної взаємодії з учителем, базовими блоками якої є любов до професії, професійна компетентність і комунікативна компетентність.

Ключові слова: студент-психолог, професійна взаємодія, вчитель, професійна спрямованість.

Лариса ГАПОНЕНКО Формирование готовности студента-психолога к профессиональному взаимодействию с учителем

В статье рассматривается трёхуровневая теоретическая модель формирования готовности студента-психолога к профессиональному взаимодействию с учителем, базовыми блоками которой являются любовь к профессии, профессиональная компетентность и коммуникативная компетентность.

Ключевые слова: студент-психолог, профессиональное взаимодействие, учитель, профессиональная направленность.

Larysa GAPONENKO Forming a psychology student's readiness to professional interaction with a teacher

The article deals with the three level theoretical model of forming a psychology student's readiness to professional interaction with a teacher: devotion to the profession, professional competence and communicative competence.

Keywords: psychology student, professional interaction, teacher, professional direction.